

اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در افزایش اشتغال پذیری و کسب درآمد شغلی و کاهش بازگشت زندانیان به زندان پس از آزادی*

داود فرخی^۱

احمد راهرو خواجه^۲

سید یعقوب زراعت کیش^۳

چکیده

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و بر اساس ماهیت داده‌ها، کمیت است و از نظر نحوه و زمان گردآوری آن، غیرآزمایشی و علی مقایسه‌ای- پس رویدادی است. هدف پژوهش تعیین میزان تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر اشتغال پذیری، درآمد شغلی و عدم بازگشت به زندان پس از آزادی زندانیان می‌باشد. جامعه آماری زندانیان آزاد شده آموزش دیده در سال‌های ۱۳۹۶، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ است. ابتدا نمونه‌گیری خوشه‌ای هدفمند ۱۶ استان و سپس طبقه‌ای وزنی تصادفی انجام و تعداد ۴۱۵ نفر آموزش دیده و ۴۱۵ نفر آموزش ندیده تعیین شد. ابزار اندازه‌گیری پرسش‌نامه محقق ساخته کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با مؤلفه‌هایی شامل تطابق با نیازهای اقتصادی، کیفیت اجرای آموزش، کیفیت برنامه درسی، صلاحیت حرفه‌ای مربی، تحقق اهداف یادگیری و پیگیری پیامدهای آموزش، و دیگری اشتغال پذیری با مؤلفه‌هایی شامل مهارت‌های عمومی شامل زیر مؤلفه‌های (مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های حل مسأله، مهارت‌های کار تیمی) و شایستگی‌های حرفه‌ای شامل زیر مؤلفه‌های (دانش کاری، مهارت‌های حرفه‌ای، مهارت‌های تخصصی) و ویژگی‌های شخصیتی شامل زیر مؤلفه‌های (اعتماد به نفس، انطباق پذیری، تاب‌آوری) و اخلاق‌مداری حرفه‌ای شامل زیر مؤلفه‌های (رفع بدنامی زندان، رعایت حقوق دیگران، اعتماد پذیری) بود. شاخص نکوئی برازش بالاتر از ۰/۹ شد که نشانگر برازش خوب مدل است. نتایج تحلیل مسیر نشان داد آموزش فنی و حرفه‌ای به‌طور مستقیم بر افزایش درآمد شغلی و عدم بازگشت به زندان مؤثر نیست، اما به‌طور غیرمستقیم می‌تواند تأثیرگذار باشد. یعنی آموزش فنی و حرفه‌ای منجر به افزایش اشتغال پذیری می‌شود و اشتغال پذیری نیز باعث افزایش درآمد شغلی می‌گردد و در نهایت درآمد شغلی باعث عدم بازگشت به زندان می‌شود. اشتغال پذیری نیز به‌طور مستقیم بر عدم بازگشت به زندان تأثیرگذار نیست، اما همراه با آموزش فنی و حرفه‌ای می‌تواند باعث افزایش درآمد شغلی شود و در نتیجه با افزایش درآمد شغلی باعث عدم بازگشت به زندان گردد.

واژگان کلیدی: آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، اشتغال پذیری، درآمد شغلی، عدم بازگشت به زندان.

* مقاله حاضر مستخرج از طرح تحقیقاتی منعلق به سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور و تحت نظارت شورای تحقیقات آن سازمان بوده است.

۱ نویسنده مسؤل، دکترای مدیریت آموزشی، مدرس و پژوهشگر سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، Dvd.frikh@gmail.com

۲ دکترای جامعه‌شناسی مسایل اجتماعی ایران، مدیر کل دفتر مطالعات و پژوهش کمیته امداد امام خمینی(ع)، A.rahro744@yahoo.com

۳ دانشیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران، Drzeraarkish@gmail.com

مقدمه

زندان در جوامع بشری، نقش مهمی را در برقراری امنیت فردی و اجتماعی ایفا می‌کند و بخش‌هایی از ضررهای مادی و معنوی وارده بر فرد و جامعه را جبران می‌نماید و از سویی دیگر موجب می‌شود شخص بزهکار در زمان تحمل مجازات، به سازندگی روان و شخصیت خود پرداخته و در نتیجه به یک انسان معمولی و شاید برتر تبدیل گردد (بحری، درویش، ۱۳۹۲: ۴).

زندان، برای برخی از افراد آسیب‌دیده جامعه شاید تنها فرصتی باشد که دسترسی به خدمات آموزشی، مشاوره‌ای و فرهنگی تربیتی فراهم شده باشد و چه بسا بتوان با تأثیری عمیق ادامه زندگی این افراد را به گونه‌ای دیگر رقم زد (سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، ۱۳۹۸: ۱).

لذا هدف برنامه‌های حرفه‌آموزی و اشتغال برای زندانیان در دو زمینه اصلاحی و تربیتی و نیز کمک به تأمین معاش خانواده زندانی با ارتقای مهارت‌های شغلی لازم در حین تحمل حبس و پس از آزادی است. اما کثرت زندانیان از یک سو و فقدان برنامه‌های مدون و منظم آموزش و بازسازی شخصیتی و اجتماعی کردن زندانیان از دیگر سو موجب می‌شود که زندانیان پس از ترک زندان وارد بافت سابق اجتماعی شوند و به تدریج به سمت ارتکاب مجدد جرم کشانده شوند و بازگشت به زندان شکل بگیرد (هاشمی، محمدی و سلطانی دزکی، ۱۳۹۳: ۱۷). در سرتاسر حوزه‌های قضایی استرالیا، تقریباً سه‌چهارم از زندانیان محکوم، در یک نوع کار یا آموزش حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در زندان شرکت می‌کنند. برخی از این برنامه‌ها منجر به یک صاوکی شدلاحیت می‌شود که اشتغال‌پذیری پس از آزادی را بهبود می‌دهد (کمیسون بهره‌وری استرالیا، ۲۰۱۷: ۱۰).

در ایالت متحده آمریکا بیش از یک‌سوم مجرمان پس از آزادی از زندان اشتغالی پیدا نمی‌کنند، بخشی از این مساله مرتبط با مهارت‌های ناکافی یا تجربه‌کاری کم است (نالی، لاک وود، ناتسون ۲۰۱۴: ۱۶). اغلب فرض می‌شود مجرمانی که شاغل می‌شوند نسبت به مجرمانی که شاغل نمی‌شوند احتمال کمتری به بازگشت به زندان دارند (چرنی و فیتزجرالد، ۲۰۱۴: ۲۱). با توجه به این‌که اکثریت قابل‌توجهی از زندانیان آزاد شده بازگشت دوباره دارند، حتی پیشرفت‌های اندک در کاهش نرخ بازگشت به زندان، می‌تواند هم از منظر اجتماعی و هم از منظر اقتصادی قابل‌توجه باشد (دووه، ۲۰۱۷: ۴). با توجه به ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان که بسیار هزینه‌بر نیز هست، ارزیابی اثربخشی این آموزش‌ها برای تضمین آینده زندانیان پس از آزادی مورد توجه است (مرکز آموزش حرفه‌ای اروپا، ۲۰۱۱: ۵۱). کشورهای جهان با افزایش میزان جرم و جنایت

مواجه‌اند. جرم و جنایت بر اقتصاد عمومی ملل به‌ویژه بر سرمایه‌گذاران سایه ترس می‌اندازد (ماینا، موگامبی، ۲۰۱۹: ۲۱۲). بررسی‌های آماری تکرار جرم زندانیان در کشورهای مختلف جهان مؤید این مطلب است که در اغلب کشورها، حتی در کشورهای مترقی و پیشرفته؛ بازگشت به زندان وجود دارد. میزان بازگشت به زندان در فنلاند ۷۱/۲ درصد؛ اسکاتلند ۶۱ درصد؛ ژاپن ۶۰/۲ درصد؛ یونان ۵۰/۹۳ درصد؛ انگلیس ۴۹ درصد؛ آمریکا ۴۸ درصد؛ کانادا ۴۷/۴ درصد؛ هلند ۴۵ درصد؛ دانمارک ۴۵ درصد؛ فرانسه ۳۷ درصد و آلمان ۳۳/۵ درصد است (حیدری، ۱۳۸۹: ۸). این میزان از آمار بالای زندانیان و بازگشت آنان به زندان علاوه بر ایجاد مسائل و مشکلات امنیتی برای جامعه، در بردارنده بار مالی فزاینده‌ای نیز برای دولت‌ها و جامعه خواهد بود. اکثر نظام‌های قضایی در جهان به دنبال این هستند که این مساله را با ارائه برنامه‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای در زندان حل کنند. آموزش فنی و حرفه‌ای می‌تواند به کاهش اثرات منفی اجتماعی حبس کمک کند (عزیزی، ملکی، جعفری، و فلاحی، ۱۳۹۷: ۴۱). دوره‌های مهارت‌آموزی حرفه‌ای نقش مهمی در توان بخشی یک زندانی دارد، به طوری که زندانیانی که در برنامه‌های آموزش اصلاحی شرکت می‌کنند احتمال بازگشت به زندان بسیار کمتری نسبت به کسانی که شرکت نمی‌کنند، دارند (جونز، ۲۰۱۹: ۱). زندان‌ها منابع گسترده‌ای را برای آموزش و مهارت‌آموزی افراد زندانی اختصاص می‌دهند. مهارت‌آموزی حرفه‌ای می‌تواند مجرمان را درگیر فعالیت‌های سازنده نماید (موهلهاسن، هورویتز، ۲۰۱۹: ۳). شاید مهم‌ترین مساله‌ای که زندانیان بعد از خروج از زندان با آن روبرو می‌شوند، اشتغال به شغلی برای کسب درآمد است. دلایل اقتصادی بسیاری وجود دارد که پس از آزادی، بسیاری از زندانیان قادر به شروع شغلی با درآمد کافی نیستند، در نتیجه بحث تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مطرح می‌شود و اینکه از طریق این آموزش‌ها می‌توان آینده شغلی زندانیان را تأمین کرده و از بازگشت آن‌ها به زندان جلوگیری کرد. البته شائبه‌های وجود دارد مثلاً برخی از دوره مهارت‌آموزی در زندان، زندانیان نتوانسته بودند در راستای آموزش‌های گذرانده شده اشتغال یابند (حسینی، ۱۳۹۲: ۷۰). یا این که کلاس‌ها و حرفه‌آموزی‌هایی که انجام می‌شود، نمی‌تواند درآمدزایی لازم را برای زندانیان و خانواده‌هایشان داشته باشد که این امر خود منجر به غیرمفید بودن این اقدامات می‌شود (علی‌یاری، دستجردی، ۱۳۹۵: ۵). آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ابعاد گوناگونی تأثیرگذار می‌باشد، مثلاً گذراندن دوره مهارت‌آموزی در دوران حبس نیازهای مختلف زندانیان را به‌طور کامل برطرف می‌کند (شوهام، هسیسی، ویسپورد، هاویو، ۲۰۱۷: ۴). آموزش‌های حرفه‌ای در ابعاد فردی ۶۵ درصد، اجتماعی ۶۳،۴ درصد و اقتصادی ۶۰ درصد اثربخش بوده است (جعفری هرندی، ۱۳۹۳: ۲۲۵). آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر توسعه نیروی

انسانی، افزایش بهره‌وری، افزایش توانایی و انگیزش کارگران تأثیرگذار می‌باشد (بزاری، ۱۳۹۳: ۵۵). آموزش دیدگان فنی و حرفه‌ای شانس کسب درآمد بالاتری را نسبت به آموزش دیدگان آموزش‌های عمومی در بازار کار دارند و آموزش دیدگان فنی و حرفه‌ای دارای جایگاه شغلی بالایی هستند (هومینگ، ۲۰۱۴: ۳۷۱). گذراندن دوره‌های مهارت‌آموزی، مهارت‌آموختگان را در زمینه اشتغال در ابعاد خلاقیت، ابتکار، انعطاف‌پذیری در وضعیت مناسب‌تری نسبت به بقیه قرار می‌دهد (اسکندری، ۱۳۹۳: ۳۳). اهمیت اشتغال‌پذیری به‌اندازه‌ای است که برنامه‌های کسب درآمد، دیگر امنیت شغلی بیشتری را تأمین نمی‌کند و طرح‌های بیمه بیکاری باید به تضمین اشتغال‌پذیری مبدل شوند (وینرت، باکنز، بولروت، ۲۰۰۱: ۷). آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مانع از وقوع جرم و کاهش بازگشت مجدد است. شرکت در آموزش حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در دوران حبس به احتمال باقی ماندن در آزادی در ۲ تا ۵ سال پس از آزادی به زندانیان کمک می‌کند (کاله، ۲۰۱۹: ۱۲۹). با نگاهی دیگر می‌توان گفت، تمایل افراد به ارتکاب جرم مجدد به‌واسطه مهارت ناکافی و سودمند نبودن در حوزه کسب‌وکار، پائین بودن سطح تحصیلات و به‌طورکلی به علت درآمد ناکافی است (محمد زاده، ۱۳۹۷: ۵۷) و کاهش جرائم بعد از آزادی از زندان با شغل زندانیان آزادشده، و گذراندن دوره‌های آموزشی در دوران حبس مربوط است. مساله حیاتی این است که آیا آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌تنهایی می‌تواند اشتغال ساز باشد، یعنی با ارائه مهارت‌های فنی و غیر فنی، یا مهارت‌های سخت و نرم می‌تواند ظرفیت‌های فرد دریافتن، ماندن و پیشرفت در شغل را ایجاد کند و در این رهگذر در کنار سایر عوامل لازم زمینه اشتغال و کسب درآمد شغلی را فراهم سازد تا زمینه‌های تکرار جرم و ارتکاب جرم جدید و بازگشت به زندان را از بین ببرد. آیا آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌تواند آمادگی‌های لازم و اشتغال‌پذیری برای یافتن، ماندن و پیشرفت شغل برای زندانیان را پس از آزادی فراهم سازد؟ به‌طورکلی آیا آموزش‌های فنی و حرفه‌ای اثربخشی لازم برای افزایش اشتغال‌پذیری، کسب درآمد شغلی زندانیان و کاهش بازگشت زندانیان پس از آزادی را دارد؟

اهمیت و ضرورت تحقیق: توسعه اقتصادی اجتماعی یک ملت با دسترسی به نیروی کار آموزش‌دیده و مهارت‌آموخته‌گره‌خورده است. اگر آموزش به‌عنوان کلید در نظر گرفته شود، آموزش فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی باید شاه‌کلید توسعه نامیده شود (اصغر شاه و زایب خان، ۲۰۱۷: ۴). تعارضات موجود در خصوص اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای ضرورت انجام تحقیقی جامعی در خصوص اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در باب اشتغال‌پذیری مددجویان و درآمدزایی آنان پس از آزادی و ممانعت از بازگشت آنان به زندان با رویکردی

متفاوت از پژوهش‌های قبل در زندان‌های کشور را ایجاب می‌کند. با توجه به وجود مشکلاتی نظیر بیکاری، آسیب‌های اجتماعی، جرائم قضایی در کشور، سطح انتظارات از این آموزش‌ها بسیار بالا است و با توجه به گرانی تجهیزات و مواد آموزشی لازم، حساسیت بالایی در توسعه و تجهیز مراکز آموزشی، و همین‌طور مراکز حرفه‌آموزی زندان‌های کشور وجود دارد. سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور با مشارکت سازمان‌های دیگر سالانه هزینه‌های مالی زیادی برای آموزش زندانیان در بند، شامل خرید مواد اولیه و تجهیزات و به‌کارگیری مربیان متعدد صرف می‌کند (سودمند نیری، ۱۳۹۴: ۱۴). در نتیجه بررسی میزان اثر بخشی این برنامه‌ها می‌تواند به شناخت بهتر وضعیت این برنامه‌ها و اطلاعات لازم برای اتخاذ سیاست‌گذاری‌های لازم در سطوح استانی و ملی منجر و به مسئولان برای تصمیم‌گیری در ادامه و یا توقف این برنامه‌ها و اصلاح جنبه‌های منفی و مشکلات این آموزش‌ها کمک کند.

هدف پژوهش: تعیین میزان تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در افزایش اشتغال پذیری، درآمد شغلی و عدم بازگشت زندانیان پس از آزادی است.

پیشینه پژوهش

۱. پیشینه نظری: نظریاتی که با متغیرهای تحقیق بیشترین ارتباط را دارند و به‌خوبی روابط بین آن‌ها را در محیط زندان و جامعه آماری یعنی زندانیان سابق می‌تواند تبیین و پیش‌بینی کند شامل نظریات زیر است:

نظریه سرمایه انسانی: سرمایه‌گذاری بر روی زندانیان محبوس در زمینه مهارت‌آموزی حرفه‌ای، باعث افزایش کارایی و بهره‌وری آنان در اشتغال پس از زندان خواهد بود و نهایتاً منجر به سودآوری تولید در بنگاه‌های اقتصادی است. آموزش باعث افزایش اثر حرفه‌ای، توانایی تخصیصی منابع و توانایی ابداع و نوآوری از طریق توانایی‌های یدی و قابلیت ذهنی می‌شود. مهارت‌های اشتغال پذیری برای زندانیان می‌تواند قابلیت‌های یافتن اشتغال، نگهداشت خود در شغل و پیشرفت در آن باشد. یعنی با سرمایه‌گذاری آموزشی می‌توان این قابلیت‌ها را در زندانیان ایجاد کرد و از آنان نیروی کار ماهر و بهره‌وری برای بخش‌های اقتصادی ساخت. اگر زندانیان بهره‌وری و کارایی مناسبی از خود در شغل نشان دهند، می‌توانند از درآمد کافی برخوردار شوند و یکی از عوامل ارتکاب جرم یعنی فقدان درآمد در هنگام رهایی از زندان کاهش یافته و زمینه بازگشت به زندان نیز

کا سته شود. با نگاهی تازه‌تر می‌توان گفت نظریه سرمایه انسانی بیان می‌دارد که آموزش از طریق تشکیل سرمایه انسانی بر توانایی‌های یدی و قابلیت‌های ذهنی زندانیان تأثیر مستقیم دارد، پس می‌توان گفت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نیز از طریق تشکیل سرمایه انسانی بر توانایی‌ها و مهارت‌های اشتغال‌پذیری زندانیان که شامل مهارت‌های یدی و ذهنی که خود شامل مهارت‌های زیر بنایی، حرفه‌ای، فنی، تخصصی و مهارت‌های هسته‌ای کار است تأثیر مستقیم دارد و به اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان بر اشتغال‌پذیری اشاره دارد. سرمایه انسانی و اشتغال‌پذیری هر دو باعث افزایش کارایی و بهره‌وری تولید در زندانیان سابق می‌شوند.

نظریه توزیع درآمد شخصی: آموزش بیشتر زندانیان در فرصت مغتنمی که در زندان برای اصلاح و تربیت آنان فراهم شده است می‌تواند سبب ارتقای بهره‌وری و افزایش دستمزد زندانیان سابق مهارت‌آموخته پس از آزادی شود. آموزش‌های مهارتی می‌تواند ویژگی‌های کیفی و صلاحیت‌های حرفه‌ای زندانیان را بهبود داده و آنان را در اتخاذ تصمیمات آزادانه و عاقلانه شغلی یاری دهد و نابرابری درآمد احتمالی را کمتر سازد. بدین ترتیب یکی از عوامل بازگشت به زندان یعنی درآمد ناکافی حذف می‌شود که در واقع از تأثیر غیرمستقیم آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در افزایش درآمد شغلی و کاهش بازگشت به زندان است. بهبود ویژگی‌های کیفی زندانیان و افزایش صلاحیت‌های حرفه‌ای آنان محدودیت‌های فردی در انتخابات شخصی را تنزل می‌دهد و فرصت‌های بیشتری را در شرایط تعادلی بازار کار نسبت به سایرین برای زندانیان فراهم می‌سازد. این نظریه ارتباط بین سرمایه انسانی و اختلاف درآمدی زندانیان را تبیین کرده و ناشی از ویژگی‌های کیفی آنان شامل رشد شخصیت، ویژگی‌های فردی و همچنین ساختار شغلی می‌داند که به کمک آموزش می‌تواند به منابع بیشتر درآمدهای شغلی زندانیان تبدیل شود. در واقع آموزش‌های فنی و حرفه‌ای باعث ارتقای ویژگی‌های شخصیتی و کسب مهارت‌هایی می‌شود که باعث موفقیت در شغل، افزایش سطح درآمدهای شخصی و توزیع برابر درآمدها در بین زندانیان سابق می‌شود.

نظریه جرم‌شناسی: مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال زندانیان برای اجتماع‌پذیری زندانیان و هم‌نوا کردن رفتار آنها با ارزش‌های اصلی جامعه تلاش می‌کند تا دیدگاه و رفتارهای انحرافی زندانیان را در زندان و پس از آزادی را در تقابل با توافقات جمعی و تبعیت از ارزش‌های اکثریت جامعه اصلاح کند. آموزش که خود تغییر رفتار مستمر و پایدار در فرد است می‌تواند دیدگاه و رفتار بسیاری از زندانیان را تغییر دهد و از تکرار جرم یا ارتکاب جرم جدید پس از آزادی پیشگیری کند، ضمن آن‌که هزینه‌های مجدد نگهداری زندانیان را حذف نماید. بنابر نظریه جرم‌شناسی، شناخت علل و

عوامل تأثیرگذار بر وقوع جرم و ارتکاب تخلف می‌تواند به پیشگیری از تخلف مجدد کمک کند و اثرات توانمندسازی، آموزش‌های حرفه‌ای بر بازگشت به زندان را تبیین نماید.

در نتیجه از آنجایی که بین اشتغال پذیری و سرمایه انسانی ارتباط وجود دارد لذا بین اشتغال پذیری و درآمد شغلی نیز ارتباط مستقیم وجود دارد و از آنجایی که بین اشتغال پذیری و بازگشت به زندان نیز ارتباط وجود داشت پس بین درآمد شغلی و بازگشت به زندان نیز قائل به وجود ارتباط و همبستگی هستیم. لذا ارتباط بین متغیرهای مستقل، وابسته و میانجی پژوهش قابل توصیف، طبقه‌بندی و تبیین است.

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان‌های جهان

آبایومی و سوفولوئه (۲۰۱۳) بیان می‌کنند که آموزش فنی و مهارتی، آموزشی است که دانش و مهارت‌های عملی مورد نیاز برای کسب و کاری خاص، استخدام شدن یا ماهر و متخصص شدن در کسب و کار فعلی، ارائه می‌دهد. این نوع آموزش به کسب مهارت‌های کاربردی و عملی و دانش علمی پایه درباره شغل منجر می‌شود (عربی و دلبری، ۱۳۹۷: ۲). آموزش و مهارت‌آموزی باهدف تجهیز افراد به دانش، دانش فنی، مهارت‌ها و یا شایستگی‌های مورد نیاز مشاغل خاص یا به‌طور گسترده‌تر در مورد بازار کار است. آموزش فنی و حرفه‌ای می‌تواند از طریق مراکز رسمی و دیگر محیط‌های آموزشی مثل سازمان‌های غیررسمی و بدون رسمیت ارائه شوند (سدفوپ، ۲۰۰۸: ۲۰۲). مزیت آموزش غیررسمی، پایداری بودن و منعطف‌تر بودن آن است. در نتیجه این آموزش طیف بر اساس قاعده نلسون ماندا، حبس فقط نباید محرومیت از آزادی باشد بلکه باید شامل فرصت‌هایی برای توسعه مهارت‌های شغلی و آموزش زندانیان باشد، تا این امر شانس ادغام مجدد موفقیت‌آمیز فرد پس از آزادی در جامعه را افزایش داده و بازگشت به زندان را به حداقل رساند. پیمان بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی^۲ تصریح می‌کند که سیستم مجازات زندان باید درمان زندانیان باشد که هدف اساسی آن‌ها شکل‌گیری دوباره و توان بخشی اجتماعی آن‌ها است. آموزش مهارت‌های حرفه‌ای و کار در زندان‌ها برای دستیابی به این هدف ضروری است. هدف هر مجازات حبس باید فوریت آماده‌سازی زندانیان برای زندگی سازگار با قانون و زندگی مستقل پس از آزادی

^۱ Non informal

^۲ International Covenant for Civil and Political Rights (ICCPR)

باشد، تا نتیجه آن، کاهش دستگیری مجدد و بهبود امنیت عمومی شود (جونز، ۲۰۱۹: ۲). برنامه‌های مهارت‌آموزی حرفه‌ای یا آموزش فنی و مسیر حرفه‌ای در زندان طراحی می‌شود تا به زندانیان در مورد مهارت‌های عمومی استخدام یا مهارت‌های موردنیاز برای تخصص‌های حرفه‌ای و صنایع یاد داده شود. هدف کلی مهارت‌آموزی، کاهش احتمال خطر زندانیان در ارتکاب جرائم بیشتر و یاددهی مهارت‌های قابل‌عرضه در بازار است که می‌تواند برای پیدا کردن و حفظ اشتغال پس از آزادی استفاده کنند (دفتر مواد مخدر و جرائم سازمان ملل متحد، ۲۰۱۷: ۶). اجرای طرح‌های آموزش فنی و حرفه‌ای زندانیان و کار در محدوده زندان از اهمیت حیاتی برخوردار است. بسیاری از زندان‌های جهان غرب برنامه‌های آموزش حرفه‌ای را اجرا می‌کنند که هدف آن‌ها فراهم کردن منافع، مهارت‌های کاری، آموزش و آماده‌سازی برای قرارگیری در بازار کار پس از آزادی از زندان است (کریستوفرسون، ۲۰۱۴؛ ماینا، موگامبی، ۲۰۱۹: ۲۱۲).

تأثیرات آموزش‌های فنی و حرفه‌ای زندان پس از آزادی

افرادی که در گذشته زندانی بودند، بخش منحصر به فردی از نیروی کار هستند. به‌عنوان نیروی کار، آن‌ها به‌طور کلی دارای نقص مهارتی بیشتری نسبت به جمعیت کل هستند. زایمل (۲۰۰۶) در مقاله‌ای تحت عنوان بازتوانی زندانیان و میزان موفقیت آنان در دستیابی به شغل در زندان می‌نویسد بیش از ۸۲/۳ درصد از زندانیان از مهارت‌های ارتباطی، حرفه‌ای و شغلی برخوردار نبودند. مطالعه وضعیت زندانیان آموزش دیده بعد از آزادی نشان داد که ۹۸/۳ درصد از زندانیان آزاد شده، مرتکب جرم نشده و توانسته به‌واسطه برخورداری از مهارت‌های ارتباطی و حرفه‌ای تبدیل به شهروندانی عادی گردند که این نتایج بیانگر نقش مؤثر آموزش و استفاده از روش‌های نوین آموزش بازتوانی زندانیان در پیشگیری از افزایش جرائم می‌باشد. در خصوص اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان می‌توان گفت میانگین تخلفات در میان مددجویان شرکت‌کننده در آموزش‌ها نسبت به میانگین تخلفات کسانی است که در این آموزش‌ها شرکت نداشته‌اند، کمتر است. اگر زندانیان به‌درستی در دوران محکومیت و حبس؛ از آموزش‌های لازم برخوردار گردند؛ امکان بازتوانی آنان افزایش یافته و درصد بازگشت مجدد آنان به زندان تا حد امکان کاهش می‌یابد (محمدرضایی نوده، خوش فکر، سرگزی، وطنی، نظری و ملک حسینی، ۱۳۹۳: ۳۴). اشتغال پس از آزادی تحت تأثیر عوامل مرتبط با VET (مثلاً ارتباط برنامه‌ها برای چشم‌انداز واقعی اشتغال در جوامعی که زندانیان

آزاد می‌شوند) و عوامل غیر مرتبط با VET (مثلاً شرایط اقتصادی از جمله نرخ بیکاری) می‌باشد. از طرف دیگر، آموزش حرفه‌ای و مهارت‌آموزی و آموزش می‌توانند تأثیرات مثبتی بر ناامیدی او بیش از هرچیز تأثیر مستقیم بر اشتغال داشته باشند (کاله، دی و کی‌سی، ۲۰۱۸: ۱۲). مترسون و همیلتون (۱۹۹۹) در مقاله‌ای تحت عنوان تأثیر کسب مهارت در زندان در عدم بازگشت افراد آزادشده به زندان می‌نویسند یکی از دلایل ارتکاب جرم توسط افراد، عدم برخورداری آنان از مهارت‌های موردنیاز بازار کار می‌باشد لذا به‌واسطه عدم برخورداری از مهارت و تجربه جهت تأمین نیازهای اساسی زندگی، نه یکبار بلکه چندین بار؛ مرتکب جرم می‌گردند. بررسی نتایج نشان می‌دهد که مجریان طرح با لحاظ نمودن متغیرهایی مانند مزیت نسبی منطقه، نیاز بازار کار، توانمندی مریبان، پیوند آموزش باکار، استفاده از رویکردهای نوین آموزشی، توجه به مدت زمان موردنیاز برای تکمیل آموزش و انعقاد قرارداد با مؤسسات تولیدی با تضمین برخورداری زندانیان از مهارت؛ توانستند اثبات نمایند که اگر مهارت‌آموزی در دوران زندان، به‌درستی انجام گیرد امکان تربیت شهروندانی سالم و مؤثر و کارا فراهم می‌گردد (محمدرضایی نوده و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۳).

کلاس‌ها و حرفه‌آموزی‌هایی که انجام می‌شود نمی‌تواند درآمدزایی لازم را برای زندانیان و خانواده‌هایشان داشته باشد که این امر خود منجر به غیرمفید بودن این اقدامات می‌شود (علی‌یاری، دستجردی، ۱۳۹۵: ۵). طبعاً مددجویانی که قبل از گرفتاری {حبس} به شغل و پیشه خاص اشتغال داشته‌اند و در آن پیشه و شغل صاحب تجربه کاری و حرفه‌ای هستند، طبیعتاً بعد از آزادی و تأمین منابع مالی موردنیاز برای آغاز مجدد اشتغال گرایش بالایی به ایجاد شغل و پیشه‌ای دارند که در گذشته، تجربه حرفه‌ای لازم را کسب ننموده‌اند. بنابراین هدایت مددجویان به شغل موردعلاقه شان در قالب اعطای تسهیلات کافی می‌تواند نقش تعیین‌کننده در کارایی وام اعطایی به آنان باشد (موسوی، سرور، کبیری و اسماعیل زاده، ۱۳۹۳: ۸۲). توزیع درآمد ماهیانه مددجویان نشان می‌دهد که سطح درآمد زندانیان ۶۵/۷ درصد پایین، ۳۳/۳ متوسط و ۱ درصد بالا بوده است (هاشمی، محمدی و سلطانی دزکی، ۱۳۹۳: ۲۰).

پیشینه تجربی

عزیزی، ملکی، جعفری و فلاحی (۱۳۹۷) تحقیقی تحت عنوان ارزیابی اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در بهبود وضعیت زندگی و کاهش تکرار جرم انجام داده‌اند. این پژوهش از لحاظ هدف،

کاربردی؛ و ازلحاظ شیوه گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه زندانیان شرکت‌کننده در دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای سال ۱۳۹۳ است که نمونه‌ای به حجم ۲۴۶ نفر از آن‌ها به شیوه تصادفی ساده، انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج نشان داد دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای برگزار شده در زندان بر اساس سه سطح کرک پاتریک (واکنش، یادگیری، تغییر رفتار) در سطح مطلوبی قرار داشت و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نیز موجب بهبود وضعیت زندگی زندانیان شده و از تکرار جرم جلوگیری می‌کند. همچنین می‌توان با رفع نواقصی همچون کمبود وسایل و امکانات، عدم نیاز سنجی، عدم توجه مسئولین، صدور به‌موقع گواهینامه به اثربخش‌تر کردن این دوره‌ها کمک کرد.

منصوری (۱۳۹۷) تحقیقی تحت عنوان نقش اشتغال و حرفه‌آموزی در کاهش رفتار خشونت‌آمیز و ثبات اقتصادی زندانیان را انجام داده است. روش پژوهش شبه آزمایشی و تحلیلی بود. جامعه آماری پژوهش کلیه مددجویان مجتمع حرفه‌آموزی و کاردرمانی استان فارس بود. با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس از بین مجموع مددجویان ۱۲۰ نفر انتخاب شدند و پرسشنامه باس و پری (۱۹۹۲) و صاحب‌بالینی از مددجویان به عمل آمد در گروه آزمایش و کنترل گمارده شدند. با استفاده از آمار توصیفی و آزمون کوواریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج تحلیل کوواریانس نشان داد که بین دو گروه تفاوت معنی‌داری وجود دارد که بیانگر اثربخشی آموزش اشتغال و حرفه‌آموزی بر کاهش پرخاشگری و همچنین افزایش ثبات اقتصادی در زندانیان دارد.

محمدرضایی نوده، خوش فکر، سرگزی، وطنی، نظری و ملک حسینی (۱۳۹۳) تحقیقی تحت عنوان بررسی تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در اشتغال زندانیان آزاد شده استان گلستان انجام داده‌اند. این پژوهش به شناسایی عواملی که باعث عدم اشتغال زندانیان آزاد شده و دارای گواهینامه مهارت می‌پردازد. روش تحقیق مورد استفاده؛ ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و پیمایشی بوده و برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده گردیده است. برای تعیین اعتبار ابزار اندازه‌گیری، از روش اعتبار صوری و تعیین پایایی ابزار مورد مطالعه از تکنیک ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج تحلیلی نشان می‌دهد که متغیرهایی مانند: میزان توانایی استاد آموزش‌دهنده مهارت فنی و حرفه‌ای، میزان انطباق آموزش‌های فنی و حرفه‌ای گذرانده شده در زندان‌ها با نیاز بازار؛ میزان ارتباط اطلاعات ارائه‌شده در دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای در زندان‌ها با نیاز بازار کار؛ میزان تناسب بین طول دوره آموزشی با مهارت مورد نیاز در بازار کار و ... در اشتغال زندانیان نقش مؤثر داشته‌اند.

کاله، دی و کی‌سی (۲۰۱۸) تحقیقی تحت عنوان آموزش مهارت‌آموزی زندان و بازگشت به حبس زندانیان سابق را در کشور استرالیا انجام داده‌اند. برنامه‌های آموزش حرفه‌ای و مهارت‌آموزی، آموزش و تغییر رفتار در حبس و داده‌های دموگرافیک و سنجش ریسک توسط خدمات اصلاح و تربیت در ۴ ایالت استرالیا برای ۱۰۸۳۴ نفر زندانی استرالیایی آزادشده در سال‌های ۲۰۱۰ الی ۲۰۱۱ فراهم شد. این اطلاعات برای پیش‌بینی بازگشت به حبس طی سال‌های ۲۰۱۵ الی ۲۰۱۶ استفاده شد. به‌طورکلی نتایج نشان می‌دهد که شرکت در آموزش حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در دوران حبس به احتمال باقی ماندن در آزادی در ۲ تا ۵ سال پس از آزادی به هر دو گروه مردان و زنان کمک می‌کند.

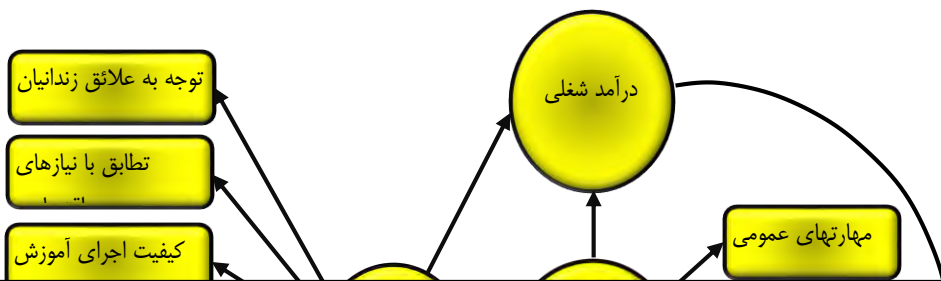
الیسون، سزفیس، هوران و فاکس (۲۰۱۷) فرا تحلیلی تحت عنوان سنجش سریع شواهد از اثربخشی برنامه‌های آموزشی ارائه شده در زندان در کاهش بازگشت به زندان و افزایش اشتغال انجام داده‌اند. در این بررسی ارزشیابی مهارت‌های شغلی، دانشگاهی، مهارت‌های اساسی، تأییدیه تحصیلی معتبر و نامعتبر در زندان که در آن میزان بازگشت به زندان و/یا اشتغال به‌عنوان پیامدهای آموزش اندازه‌گیری شده است. جستجوهای اولیه ۴۳۰۴ عنوان و چکیده را یافت ولی فقط ۱۸ مقاله اطلاعات کافی را ارائه داده و از طرح پژوهشی مناسب برخوردار بود که در فرا تحلیل گنجانده شد. فرا تحلیل در ۱۸ مطالعه مجرمانه تأیید کرد که ارائه آموزش در زندان، در کاهش نرخ بازگشت به زندان مؤثر بوده است. به‌طورکلی، نرخ انباشت افراد نشان‌دهنده احتمال کاهش بازگشت تا تقریباً یک‌سوم است. فرا تحلیل در ۵ مطالعه شغلی نشان داد که تحصیلات در مجموعه زندان یک تأثیر مثبتی بر اشتغال دارد. به‌طورکلی، احتمالات نشان می‌دهد که اگر زندانی مشغول آموزش در زندان باشد، افزایش احتمال ۲۴ درصد یافتن اشتغال وجود دارد..

مدل مفهومی تحقیق

با توجه به پیشینه‌های نظری و تجربی پژوهش مرتبط با موضوع تحقیق حاضر و با توجه به ضرورت رفع ابهام و محدودسازی و تبیین مساله، مدل مفهومی شکل شماره ۱ توسط پژوهشگر جهت درک ساده‌تر موضوع و سهولت پیشبرد و ادامه سریع‌تر پژوهش طراحی شده است. در واقع

مدل مفهومی حاصل ترکیبی از مفاهیم و روابط بین متغیرهای تحقیق حاضر است که الگوی پیشنهادی برای سنجش اثربخشی آموزش‌های مهارتی در زندان با توجه به مفهوم و کارکرد اشتغال‌پذیری زندانیان پس از آزادی است. در این الگو برای بررسی اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان، از شاخص‌هایی نظیر توجه به علائق و سلايق زندانیان؛ تطابق آموزش‌ها با نیازهای بخشه‌ای اقتصادی و فناوری‌ها و نیاز بازار کار؛ کیفیت اجرای آموزش، کفایت تجهیزات و مواد آموزشی و فناوری‌های آموزشی؛ کیفیت و محتوای برنامه درسی و استانداردهای آموزشی؛ صلاحیت‌های حرفه‌ای و تجارب کاری مربیان در زندان، نیل به اهداف و یادگیری آموزشی؛ و نهایتاً حمایت‌ها و مراقبت‌های پس از خروج از زندان و آزادی در جامعه پیشنهاد شده است. از طرف دیگر با توجه به مفاهیم و تعاریف متعدد بر شمرده از اشتغال‌پذیری از سوی پژوهشگران مختلف و با توجه به درک نگارنده از موضوع اشتغال‌پذیری به نظر می‌رسد تکیه بر تعریف شایستگی‌های کلیدی بهترین موضع اتخاذی در رابطه با ارائه یک مدل مناسب اشتغال‌پذیری برای زندانیان باشد یعنی زندانیان در زمان حبس باید به دانش، مهارت و نگرش‌هایی مجهز شوند و ویژگی‌های شخصیتی آنان تغییر یابد تا پس از رهایی از زندان و آزادی در جامعه به راحتی بتوانند شغل موردعلاقه و موردنیاز بازار را پیدا کنند و در آن شغل سازگار و ماندگار شده و به خوبی پیشرفت و ترقی نمایند. لذا این مدل اشتغال‌پذیری برای زندانیان می‌تواند شامل مؤلفه‌های مهارت‌های عمومی، شایستگی‌های حرفه‌ای، ویژگی‌های شخصیتی و اخلاق‌مداری حرفه‌ای باشد که در مدل مفهومی لحاظ گردید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

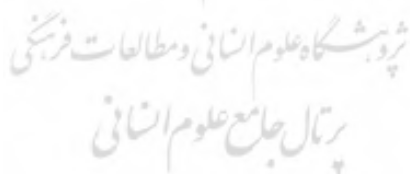
روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت داده‌ها، کمیت است و از نظر زمان و نحوه گردآوری داده پژوهش از نوع غیرآزمایشی با رویکرد علی مقایسه‌ای-پس رویدادی است. جامعه آماری زندانیان آزادشده آموزش‌دیده در سال‌های ۱۳۹۶، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ است. نمونه‌گیری در مرحله اول به صورت خوشه‌ای هدفمند ۱۶ استان از زندان‌های کشور و در مرحله دوم به صورت نمونه‌گیری طبقه‌ای وزنی تصادفی انجام گردید. تعداد نمونه ۸۳۰ نفر (۴۱۵ نفر آموزش‌دیده و ۴۱۵ نفر آموزش نندیده) بود. ابزار اندازه‌گیری دو پرسش‌نامه محقق ساخته یکی کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با مؤلفه‌هایی شامل تطابق با نیازهای اقتصادی، کیفیت اجرای آموزش، کیفیت برنامه درسی، صلاحیت حرفه‌ای مربی، تحقق اهداف یادگیری و پیگیری پیامدهای آموزش، و دیگری اشتغال‌پذیری با مؤلفه‌هایی شامل مهارت‌های عمومی شامل زیرمؤلفه‌های (مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های حل مساله، مهارت‌های کار تیمی) و شایستگی‌های حرفه‌ای شامل زیرمؤلفه‌های (دانش کاری، مهارت‌های حرفه‌ای، مهارت‌های تخصصی) و ویژگی‌های شخصیتی شامل زیرمؤلفه‌های (اعتماد به نفس، انطباق‌پذیری، تاب‌آوری) و اخلاق‌مداری حرفه‌ای شامل زیرمؤلفه‌های (رفع بدنامی زندان، رعایت حقوق دیگران، اعتمادپذیری) بود. روایی کیفی و کمی CVI پرسشنامه کیفیت آموزش فنی و حرفه‌ای به ترتیب ۰/۹۷ و ۰/۹۶ و اشتغال‌پذیری به ترتیب ۰/۹۴

و ۰/۹۵ و پایایی کیفیت آموزش فنی و حرفه‌ای و اشتغال‌پذیری (آلفای کرونباخ) به ترتیب ۰/۹۵ و ۰/۹۴ محاسبه شد که مورد تأیید خبرگان و صاحب‌نظران قرار گرفت. برای پاسخ به فرضیات تحقیق، متغیرهای پژوهش کمی‌سازی شد، به طوری که برای آموزش فنی و حرفه‌ای مؤلفه‌های کیفیت و برای اشتغال‌پذیری مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌های اشتغال‌پذیری تعیین شد و مقادیر دقیق درآمد شغلی برحسب میلیون ریال و عدم بازگشت به زندان براساس زمان ماندگاری در آزادی برحسب ماه که نشانگر تاب‌آوری در برابر ارتکاب جرم است، به صورت عینی سؤال شد و تعیین گردید.

یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۱ برای بررسی همبستگی مؤلفه‌های کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از ماتریس همبستگی بین هر جفت از متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون به واسطه مقیاس نسبی پرسشنامه استفاده شده است که مقایسه بین کلیه متغیرها با ذکر سطح معنی‌داری در فواصل اطمینان ۹۵ در صد و ۹۹ در صد را مقدور می‌سازد. نتایج حاصله نشان می‌دهد که بین کیفیت آموزش فنی و حرفه‌ای و کلیه مؤلفه‌های آن اولاً همبستگی بالایی وجود دارد و ثانیاً این همبستگی در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی‌دار می‌باشند.

جدول ۱. بررسی رابطه همبستگی کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مؤلفه‌های آن

کیفیت آموزش های فنی و حرفه ای و سطح معنی داری همبستگی	کیفیت آموزش	توجه به علائق زندانیان	تطابق با نیازهای اقتصادی	کیفیت اجرای آموزش	کیفیت برنامه درسی	صلاحیت حرفه ای مربی	تحقق اهداف یادگیری	پی گیری آموزش
ضریب پیرسون	1	0/659**	0/637**	0/572**	0/491**	0/628**	0/610**	0/601**
	سطح معناداری دو طرفه	0/000	0/000	0/000	0/000	0/000	0/000	0/000
علائق زندانیان	ضریب پیرسون	1	0/659**	0/541**	0/223**	0/248**	0/335**	0/316**
	سطح معناداری دو طرفه	0/000	0/000	0/000	0/000	0/000	0/000	0/000
نیازهای اقتصادی	ضریب پیرسون	1	0/637**	0/347**	0/017	0/262**	0/211**	0/300**
	سطح معناداری دو طرفه	0/000	0/000	0/000	0/729	0/000	0/000	0/000
کیفیت آموزش	ضریب پیرسون	1	0/572**	0/347**	0/337**	0/129**	0/036	0/200**
	سطح معناداری دو طرفه	0/000	0/000	0/000	0/000	0/009	0/464	0
ضریب پیرسون	1	0/491**	0/017	0/337**	1	0/306**	0/236**	0/084

0/086	0/000	0/000		0/000	0/729	0/608	0/000	سطح معناداری دو طرفه	کیفیت برنامه درسی
0/344**	0/477**	1	0/306**	0/129**	.262**	.248**	0/628**	ضریب پیرسون	صلاحیت
0/000	0/000		0/000	0/009	0/000	0/000	0/000	سطح معناداری دو طرفه	مربطیگری
0/369**	1	0/477**	0/236**	0/036	0/211**	0/335**	0/610**	ضریب پیرسون	اهداف
0/000		0/000	0/000	0/464	0/000	0/000	0/000	سطح معناداری دو طرفه	یادگیری
1	0/369**	0/344**	0/084	0/200**	0/300**	0/316**	0/601**	ضریب پیرسون	پیامدهای موزش
	0/000	0/000	0/05	0/000	0/000	0/000	0/000	سطح معناداری دو طرفه	
** رابطه در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.									

در جدول شماره ۲ برای بررسی همبستگی مؤلفه‌های اشتغال پذیری از ماتریس همبستگی بین هر جفت از متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون به واسطه مقیاس نسبی پرسشنامه استفاده شده است که مقایسه بین کلیه متغیرها با ذکر سطح معنی داری در فواصل اطمینان ۹۵ درصد و ۹۹ درصد را مقدور می‌سازد. نتایج حاصله نشان می‌دهد که بین اشتغال پذیری و کلیه مؤلفه‌های آن اولاً همبستگی بالایی وجود دارد و ثانیاً این همبستگی در سطح اطمینان ۹۹ و ۹۵ درصد معنی دار می‌باشند.

جدول ۲. بررسی رابطه همبستگی اشتغال پذیری و مؤلفه‌های آن

شتغال پذیری و اشتغال پذیرگی	مهارت‌های عمومی	شایستگی‌های حرفه‌ای	ویژگی‌های شخصی	اخلاق حرفه‌ای
شتغال پذیری	ضریب پیرسون	۰/۷۱۳**	۰/۷۳۸**	۰/۷۲۴**
	سطح معناداری دو طرفه	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
مهارت‌های عمومی	ضریب پیرسون	۱	۰/۷۱۳**	۰/۰۳۳
	سطح معناداری دو طرفه	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۵۰۰
شایستگی‌های حرفه‌ای	ضریب پیرسون	۱	۰/۷۳۸**	-۰/۱۰۷*
	سطح معناداری دو طرفه	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۲۹
ویژگی‌های شخصی	ضریب پیرسون	۰/۷۲۴**	۰/۳۵۸**	۱
	سطح معناداری دو طرفه	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۳
اخلاق حرفه‌ای	ضریب پیرسون	۰/۳۱۹**	۰/۰۳۳	۱
	سطح معناداری دو طرفه	۰/۰۰۰	۰/۵۰۰	۰/۰۰۳

** رابطه در سطح ۰/۰۱ معنی دار است. * رابطه در سطح ۰/۰۵ معنی دار است.

در جدول شماره ۳ برای بررسی همبستگی مؤلفه‌های فوق از ماتریس همبستگی بین هر جفت از متغیرها از ضریب همبستگی دو متغیره پیرسون به واسطه مقیاس نسبی پرسشنامه استفاده شده است که مقایسه بین کلیه متغیرها با ذکر سطح معنی داری در فواصل اطمینان ۹۵ درصد و ۹۹ درصد را مقدور می‌سازد.

جدول ۳. بررسی رابطه همبستگی متغیرهای اصلی پژوهش

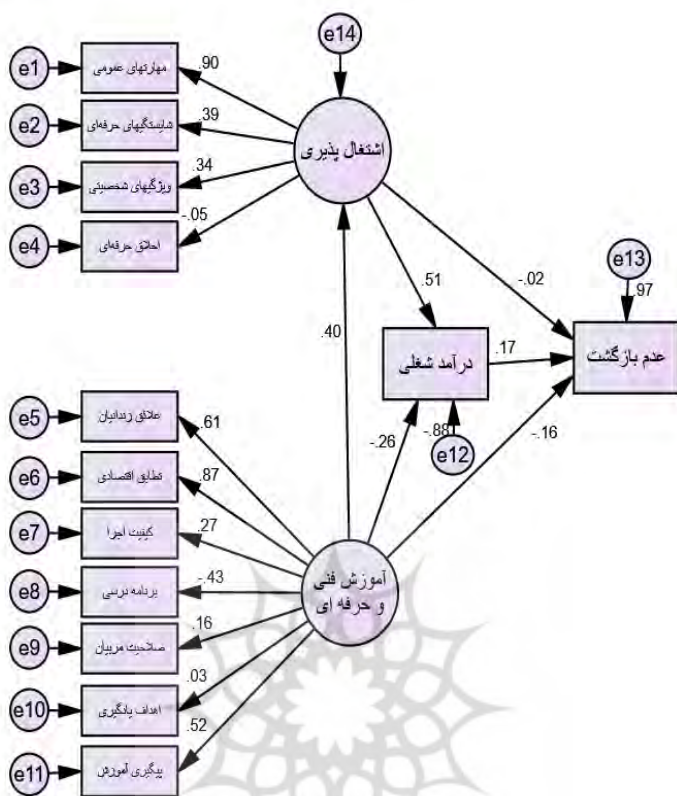
تعداد=۱۹۸		آموزش فنی و حرفه‌ای	اشتغال پذیری	درآمد شغلی	عدم بازگشت به زندان
آموزش فنی و حرفه‌ای	ضریب پیرسون	1	۰/۲۹۷**	۰/۱۸۵**	۰/۱۱۱
	سطح معناداری دوطرفه		۰/۰۰۰	۰/۰۰۹	۰/۰۴۹
اشتغال پذیری	ضریب پیرسون	۰/۲۹۷**	1	۰/۲۹۱**	۰/۲۱۶
	سطح معناداری دوطرفه	۰/۰۰۰		۰/۰۰۰	۰/۰۲۴
درآمد شغلی	ضریب پیرسون	۰/۱۸۵**	۰/۲۹۱**	1	۰/۲۹۴**
	سطح معناداری دوطرفه	۰/۰۰۹	۰/۰۰۰		۰/۰۰۶
عدم بازگشت به زندان	ضریب پیرسون	۰/۱۱۱	۰/۲۱۶	۰/۲۹۴**	1
	سطح معناداری دوطرفه	۰/۰۴۹	۰/۰۲۴	۰/۰۰۶	
** رابطه در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.					

جدول شماره ۴ نتیجه آزمون آنووا را به منظور سنجش معنی داری تفاوت میانگین نمرات اشتغال پذیری، درآمد شغلی و عدم بازگشت به زندان را در دو گروه آموزش دیده و ندیده نشان می‌دهد.

جدول ۴. بررسی تفاوت معنی داری اشتغال پذیری، درآمد شغلی و عدم بازگشت به زندان در دو گروه آموزش دیده و ندیده

متغیر	تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	آماره F	سطح معنی داری
اشتغال پذیری	بین گروه‌ها	506/577	1	506/577	28/091	0/000
	درون گروه‌ها	7285/499	404	18/033		
	کل	7792/076	405			
درآمد شغلی	بین گروه‌ها	0/030	1	0/030	0/044	0/835
	درون گروه‌ها	278/243	404	0/689		
	کل	278/273	405			
عدم بازگشت به زندان	بین گروه‌ها	2/051	1	2/051	18/738	0/000
	درون گروه‌ها	44/212	404	0/109		
	کل	46/263	405			

در اینجا سطح معنی داری آماره F برای اشتغال پذیری به میزان ۰/۰۰۰، عدم بازگشت به زندان به میزان ۰/۰۰۰ است لذا با اطمینان ۹۹ درصد تفاوت بین دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده معنی دار می‌باشد. اما سطح معنی داری آماره F برای کسب درآمد شغلی 0/835 است، لذا با اطمینان ۹۵ درصد تفاوت بین دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده معنی دار نمی‌باشد. این موضوع نشان می‌دهد که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر اشتغال پذیری، عدم بازگشت به زندان تأثیر گذار می‌باشد اما بر میزان درآمد شغلی تأثیر گذار نمی‌باشد. برای بررسی و سنجش میزان تأثیر گذاری آموزش‌های فنی و حرفه‌ای یا همان اثربخشی آموزش بر اشتغال پذیری، میزان درآمد شغلی و عدم بازگشت به زندان باید از یک مدل تحلیل مسیر، صرفاً در گروه آموزش دیده اشتغال یافته استفاده کرد. بر اساس مدل مفهومی ترسیم شده شکل شماره ۲ و با استفاده از نرم افزار AMOS22 نمودار تحلیل مسیر طراحی و ترسیم شده است.

ای بر عدم بازگشت به زندان شکل ۲. نمودار تحلیل مسیر تاثیر آموزش فنی و حرفه

نمودار تحلیل مسیر نشان می‌دهد که در آن متغیر آموزش فنی و حرفه‌ای متغیر برونزا و متغیر عدم بازگشت به زندان متغیر درونزا و متغیرهای اشتغال پذیری و درآمد شغلی متغیرهای واسطه یا میانجی (هم درونزا و هم برونزا) می‌باشند. متغیرهای عدم بازگشت و درآمد شغلی متغیرهای مشاهده شده و متغیرهای آموزش فنی و حرفه‌ای و اشتغال پذیری و کلیه متغیرهای خطا متغیرهای مکنون یا مشاهده نشده می‌باشند. این مدل یک مدل غیر بازگشتی است که تعداد

recursive

گشتاور نمونه آماری آن ۱۰۴ و تعداد پارامترهای برآورده شده جامعه آماری آن ۱۰۴ است. لذا درجه آزادی آن ۶۱ می‌باشد که با توجه به مقدار χ^2 دو به دست آمده به میزان ۳۶۰۲ در سطح احتمال ۰/۰۰۰ به خوبی با داده‌های پیمایش مطابقت دارد. لذا با استفاده از روش برآورد حداکثر درست نمایی محاسبات آماری انجام گرفته است.

ضرایب رگرسیونی (جدول شماره ۵) در مدل حاکی از آن است که آموزش فنی و حرفه‌ای به طور مستقیم بر افزایش درآمد شغلی و عدم بازگشت به زندان مؤثر نیست، اما به طور غیرمستقیم می‌تواند تأثیرگذار یا اثربخش باشد به طوری که آموزش فنی و حرفه‌ای منجر به افزایش اشتغال پذیری می‌شود و اشتغال پذیری نیز باعث افزایش درآمد شغلی می‌گردد و در نهایت درآمد شغلی باعث عدم بازگشت به زندان می‌شود. بدین ترتیب اشتغال پذیری نیز به طور مستقیم بر عدم بازگشت به زندان تأثیرگذار نیست، اما همراه با آموزش فنی و حرفه‌ای می‌تواند باعث افزایش درآمد شغلی و در نهایت نتیجه با افزایش درآمد شغلی باعث عدم بازگشت به زندان گردد.

جدول ۵. برآورد وزن‌های رگرسیونی استاندارد بین گویه‌ها و مؤلفه‌ها و ضرایب همبستگی بین مؤلفه‌ها

برآورد وزن‌های رگرسیونی استاندارد گویه‌ها با مؤلفه‌ها		برآورد ضرایب همبستگی بین مؤلفه‌ها	
مؤلفه	مؤلفه	برآورد	مؤلفه
آموزش فنی و حرفه‌ای	اشتغال پذیری	0/4	آموزش فنی و حرفه‌ای و توجه به علائق زندانیان
آموزش فنی و حرفه‌ای	درآمد شغلی	-0/26	آموزش فنی و حرفه‌ای و تطابق با نیازهای اقتصادی
آموزش فنی و حرفه‌ای	عدم بازگشت به زندان	-0/16	آموزش فنی و حرفه‌ای و کیفیت اجرای آموزش
اشتغال پذیری	درآمد شغلی	0/51	آموزش فنی و حرفه‌ای و کیفیت برنامه درسی

۱) Number of distinct sample moment

۲) Number of distinct parameters to be estimated

۳) Degrees of freedom

۰/۰۷ و مقدار شاخص برازش مقایسه‌ای برابر ۰/۹۳ می‌باشد که نشانگر آن است که برازش مدل در سطح مناسبی است.

جدول ۶. معرفی اندازه شاخص‌ها برازش یک مدل

اندازه شاخص	سطح قابل قبول	نام شاخص	علامت شاخص
۳۶۰	$df \geq 0$	درجه آزادی	df
۰/۰۵	$p \geq 0/05$	احتمال بیشتر شدن اختلاف	P
۲/۷۸	$1 \leq CMIN/df \leq 3$	خی دو نسبی (نرمال)	CMIN/df
۰/۹	$GFI \geq 0/9$	شاخص نکوئی برازش	GFI
۰/۶۵	$PGFI \geq 0/6$	شاخص نکوئی برازش مقتصد	PGFI
۰/۰۷	$RMSEA \leq 0/08$	ریشه دوم میانگین خطای تقریبی جامعه	RMSEA
۰/۹۳	$CFI \geq 0/9$	شاخص برازش مقایسه‌ای	CFI

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

برای سنجش میزان اثربخشی هم‌زمان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر اشتغال‌پذیری، میزان درآمد شغلی و عدم بازگشت به زندان باید از یک مدل تحلیل مسیر استفاده کرد. نتایج حاصله نشان داد که بین کیفیت آموزش فنی و حرفه‌ای و مؤلفه‌هایش و همچنین بین اشتغال‌پذیری و مؤلفه‌هایش همبستگی بالایی وجود دارد. همچنین بین متغیرهای تحقیق یعنی آموزش فنی و حرفه‌ای، اشتغال‌پذیری، درآمد شغلی و عدم بازگشت به زندان رابطه همبستگی معنی‌داری وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل آماری نشان داد که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر اشتغال‌پذیری، عدم بازگشت به زندان تأثیرگذار می‌باشد اما بر میزان درآمد شغلی تأثیرگذار نمی‌باشد. نتایج حاصله با بخشی از نتایج تحقیقات عربی و دلبری (۱۳۹۷) تحت عنوان الگوهای سنجش اثربخشی آموزش مهارتی و طرح اعتبارسنجی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌طور ضمنی و تلویحی تطابق دارد و هم‌راستا می‌باشد. یافته‌های تحقیق مذکور نشان داد که لازمه اثربخشی آموزش مهارتی کاربست مدل‌هایی است که هم‌زمان به هدف و منبع سیستم و در واقع ترکیبی از ارزش‌های رقابتی و رضایت‌ذینفعان توجه دارد و لازمه توانایی رقابتی و همپایی با صنعت، ارائه آموزش‌ها به‌صورت غیررسمی، کوتاه‌مدت و کاربردی و انعطاف‌پذیری و قابلیت تطبیق سریع با شرایط موجود است. همچنین نتایج حاصله با بخشی از نتایج تحقیقات هداوند و جعفری (۱۳۹۸) تحت عنوان عوامل مؤثر در اثربخشی آموزش‌های فنی و مهارتی به‌طور ضمنی و تلویحی تطابق دارد و هم‌راستا می‌باشد. یافته‌های تحقیق مذکور نشان داد که عوامل فردی، آموزشی و سازمانی تأثیرگذاری بالایی در اثربخش نمودن آموزش‌های فنی و مهارتی دارد. همچنین نتایج حاصله با بخشی از نتایج تحقیقات تحت عنوان عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌طور ضمنی و تلویحی تطابق دارد و هم‌راستا می‌باشد. یافته‌های تحقیق مذکور نشان داد که سه عامل کلی ۱. مدیریتی، ۲. آموزشی و ۳. شایستگی‌های حرفه‌ای مریبان جزء عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای محسوب می‌شوند. همچنین نتایج حاصله با بخشی از نتایج تحقیقات جعفری هرنندی و همکاران (۱۳۹۳) تحت عنوان بررسی میزان کارایی دانش‌آموختگان در آموزش‌شده‌های فنی و حرفه‌ای به‌طور ضمنی و تلویحی تطابق دارد و هم‌راستا می‌باشد. یافته‌های تحقیق مذکور نشان داد که نتایج حاصله حاکی از اثربخشی آموزش در بعد فردی، در بعد اجتماعی و در بعد اقتصادی است. در توجیه و ارائه دلایل عدم اثربخشی آموزش فنی و حرفه‌ای بر درآمد شغلی در تحقیق حاضر می‌توان گفت کیفیت مهارت‌آموزی محاسبه شده ۲,۷۵ به‌طور معنی‌داری پائین‌تر از مقدار میانگین ۳ می‌باشد پس ناکافی

است. برای مؤلفه‌های آن نیز یعنی تطابق با نیازهای اقتصادی ۲,۳۹، کیفیت اجرای آموزش ۲,۶۹، صلاحیت حرفه‌ای مربی ۲,۹۵، تحقق اهداف یادگیری ۲,۰۷، پیگیری پیامدهای آموزش ۲,۵۸ همین‌گونه است بنابراین برای افزایش اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای اولاً به این موارد باید همت گمارد ثانیاً آن‌که درآمد شغلی ناشی از اشتغال است و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌تنهایی نمی‌تواند اشتغال ساز و در آمدساز باشد، بلکه می‌تواند بسترساز اشتغال باشد. یعنی با ارائه مهارت‌های فنی و شغلی صرف ظرفیت‌های لازم برای فرد دریافتن، ماندن و پیشرفت در شغل ایجاد نمی‌شود بلکه تجهیز و تسلط به مهارت‌های غیر فنی و نرم نیز الزامی است تا در این رهگذر در کنار سایر عوامل لازم مادی و معنوی زمینه اشتغال و درآمدزایی فراهم گردد. ثالثاً آن‌که عدم بازگشت به زندان تا حدی بسیار زیادی وابسته به کار شایسته و درآمد شغلی مکفی برای زندانیان پس از آزادی است، که آن‌هم وابستگی بسیار شدید به تقاضای بازار کار به نیروی انسانی دارد، پس آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌تنهایی نمی‌تواند اشتغال ساز و درآمد ساز بوده و به‌طور مستقیم بر عدم بازگشت به زندان تأثیرگذار باشد. برای ایجاد اشتغال توسط آموزش‌های فنی و حرفه‌ای باید فرصت‌های شغلی کافی در بازار وجود داشته باشد و ارائه این آموزش‌ها با تقاضای کارفرمایان از نظر کمی و کیفی مطابقت داشته باشد. لذا آموزش مجرمین باید مرتبط با نیازهای روز بازار کار باشد. در حال حاضر اثربخشی به‌منظور برقراری ارتباط بین آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و بازار کار وجود ندارد و بازنگری در روش‌های نیازسنجی آموزشی و استانداردهای مهارتی، تأکید بر جنبه‌های عملی و مهارتی در آموزش‌ها در مقایسه با آموزش‌های نظری، الزام بخشه‌ای صنعتی به همکاری واقعی با بخش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در چهارچوب برنامه کلان توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و نیز پرهیز از توسعه کمی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌عنوان راهکارهای عملی ارتباط اثربخش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با نیاز بازار کار ضرورت است. قابل ذکر است که حرفه‌های مادام‌العمر در حال ناپدید شدن هستند. شایستگی‌هایی که فقط بر یک موقعیت خاص تمرکز می‌کنند به سرعت منسوخ و بدون استفاده می‌شوند. بنابراین باید شایستگی‌هایی که در اکثر حرفه‌ها مفید و کاربردی باشند، توسعه یابند به‌طوری‌که زندانیان را برای انجام موفقیت‌آمیز دامنه‌ای از موقعیت‌های شغلی مختلف آماده نموده و توانایی حل مشکلات پیش‌بینی‌نشده را داشته باشند تا بتوانند خود را با تغییرات محیط کار و زندگی اجتماعی سازگار نمایند.

محدودیت‌ها: در تعمیم نتایج به دلیل اینکه داده‌های تحقیق در بخش محدودی از زندانیان آزاد شده یعنی سال‌های ۱۳۹۶، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ برخی از زندان‌های استان‌ها جمع‌آوری شده‌اند و تعمیم آن به سایر زندان‌های کشور باید با احتیاط انجام شود. پاسخگویی محتاطانه بعضی از آزمودنی‌ها به گزینه‌های خاص در مورد وضعیت زندان و فاش نکردن وضعیت خود و این‌که زندانیان تماماً از بومی آن‌همان استان نیستند، لذا تعمیم نتایج حاصله به مردمان آن استان مجاز نیست.

مشکلات: شیوع بیماری کووید-۱۹ در زمان انجام تحقیق و اعمال محدودیت‌های سفر و مراجعه به استان‌های کشور جهت انجام مصاحبه و تکمیل پرسشنامه‌ها و جمع‌آوری اطلاعات فردی و آموزشی زندانیان و وجود قوانین و ضوابط دست‌وپا گیر برای انجام پژوهش در سلسله‌مراتب اداری و سازمانی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی در ارائه آمار و اطلاعات زندانیان آزاد شده که محرمانه تلقی می‌شد. مشکل اساسی دسترسی به چهارچوب آماری و تهیه فهرستی از زندانیان آموزش دیده بود.

پیشنهاد‌های کاربردی: پیشنهاد می‌شود برنامه‌های مهارت‌آموزی پس از اشتغال بعد از آزادی همچنان ادامه یابد و از ظرفیت بنگاه‌های اقتصادی برای توسعه آموزش‌های مهارتی در زندان استفاده گردد و از فضای واقعی کار برای آموزش و مهارت‌آموزی آنان با انتخاب زندانیان توسط کارفرمایان استفاده شود، همچنین سیاست‌ها و استراتژی‌های آموزشی تقاضامحور و مطابق با نیاز بازار کار اتخاذ نمود و برنامه عملیاتی جامع تحت عنوان نقشه راه مهارت‌آموزی که در آن کلیه موارد لازم برای استقرار دقیق مدیریت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان در آن لحاظ شده باشد تدوین گردد و تشویق و توسعه مهارت‌آموزی در نزد بنگاه‌های اقتصادی و کارفرمایان برای افزایش سطح ارتباطات با صنایع و افزایش انگیزش آنان برای همکاری در ارائه خدمات آموزش مهارتی و استقرار سامانه‌های اطلاعاتی ملی مناسب برای مطالعات پیگیرانه و رصد اشتغال زندانیان مهارت آموخته که می‌تواند اطلاعات بسیار خوبی را از بازار کار برای سازمان زندان‌ها فراهم آورد و ایجاد واحد پایش و راهبری به منظور کنترل انطباق فعالیت‌های آموزشی با نیاز بازار کار و ایجاد همسوسازی فعالیت‌های پژوهش، آموزش، آزمون و مشاوره شغلی با یکدیگر صورت پذیرد.

قدردانی و سپاسگزاری

لازم است از زحمات بی‌دریغ دفتر آموزش و پژوهش سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی کشور به‌ویژه جناب آقای ناصر ربیعی، دکتر مهدی رحیمی و دکتر زهرا کریمانی و سرکار خانم قادری که در هدایت و نظارت اجرایی طرح نقش به‌سزایی داشته‌اند و اهتمام جدی کرده‌اند، در سهم خود سپاسگزاری و قدردانی نمایم. این طرح به سفارش سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور و با تأمین کلیه هزینه‌ها از ردیف بودجه‌های پژوهشی سازمان با اخذ تأیید از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری کشور انجام شده است.

- Aliyari, M. & Dastjerdi, M. (۲۰۱۵). Stable employment of prisoners and capital optimization. International conference on new researches in management, economics, accounting and humanities. 10July, 2019. International Center of Shiraz University, Iran. (In Persian)
- Arabi, M. & Delbari, S. (۲۰۱۷). A comparative study of the validation plan of the technical and vocational education organization with the common patterns of effectiveness measurement. The fifth national conference of applied sciences in management and accounting. 26May, 2017. Tehran, Iran. (In Persian)
- Asghar shah, S. & Zaib khan, M. (۲۰۱۷). Skills trend Analysis, National & International, Pakistan: National Vocational & Technical Training Commission (NAVTTTC). available: <https://tvetreform.org.pk/wp-content/uploads/downloads/governance/Skills%۲۰Trend%۲۰Analysis.pdf>.
- Azizi, N., Maleki, H., Jafari, M. & Falahi, H. (۲۰۱۷). Evaluating the effectiveness of technical and professional trainings in improving living conditions and reducing recidivism. Skill training quarterly of the country's technical and professional training organization. 7 (26): ۲۹-۴۴. (In Persian)
- Bahri, M., Darvish, P. (۲۰۱۲). Examining the impact of prison guard job on employees and their families. Journal of Reform and Education, Year ۱۱, (۱۳۷): ۳-۶. Tehran: Organization of Prisons and Security Measures of the country. (In Persian)
- Bazari, K. (۲۰۱۳). Evaluation of the effect of skill training on specialized performance in the organization of parks and green spaces of Gorgan Municipality. Collection of articles on technical and vocational education and employment, volume five, chapter one, Needs assessment, evaluation and supervision of technical and vocational education. pp. ۵۵-۶۸. Tehran: The third international conference on skills training and employment, Technical and Vocational Education Organization of the country. (In Persian)
- Cale, J., Day, A. & Casey, S. (۲۰۱۸). Australian prison vocational education and training and returns to custody among male and female ex-prisoners: A cross-jurisdictional study. Australian and New Zealand Journal of Criminology. <https://doi.org/10.1177/0048868118779418>.
- CEDEFOP: The European Centre for the Development of Vocational Training (۲۰۰۸). Terminology of European education and training policy: A selection of ۱۰۰ key terms. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- CEDEFOP. (۲۰۱۱). Glossary of quality in education and training, Luxembourg : publication office of the European Union, .۲۰۱۱

Cherney, A., & Fitz Gerald, R. (2014). Finding and Keeping a job: The value meaning of employment for paroles. *International Journal of Offender Criminology and comparative Therapy*. (61): ۲۱-۳۷. Doi: ۱۰,۱۱۷۷/۰۳۰۶۶۲۴X۱۴۵۴۸۸۵۸.

Christoferson, S. B. (۲۰۱۴). Prison-based employment interventions: Effective on recidivism. *Practice: the Newzealand Correction journal*, (۲) ۲۸-۳۱.

Duwe, G. (۲۰۱۷). The use and Impact of correctional programming for inmates on pre- and post release outcomes. Washington, Dc: National Institute of Justice.

Ellison, M., Szifris, K., Horan, R. & Fox, C. (۲۰۱۷). A Rapid Evidence Assessment of the effectiveness of prison education in reducing recidivism and increasing employment. First Published ۲۲ March, ۲۰۱۷. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/abs/۱۰,۱۱۷۷/۰۲۶۴۵۵۰۵۱۷۶۹۹۲۹۰>.

Eskandari, Y. (۲۰۱۴). Analysis of the effectiveness of skill training courses in creating employment. Collection of technical and vocational education and employment articles, volume three. The first chapter, pp. ۳۳۰-۳۴۰ (In Persian)

Hashemi, K. Mohammadi, B. & Soltani Dezaki, M. (۲۰۱۳). Investigating the impact of post-release care center services on the prevention of returning to prison on male help-seekers in Chaharmahal and Bakhtiari province. *Journal of reform and education*. ۱۲th year (۱۴۵): ۱۶-۲۰. (In Persian)

Heydari, S. (۱۳۸۹). Investigating recidivism and returning to prison among prisoners in Amol city. *Journal of Reform and Education* (۹۹): ۱۶-۸. (In Persian)

Hoinmg, B. (۲۰۱۴). What Determines Success? Examining the Human Financial & Social Capital of Jamaican Micro-entrepreneurs. *Journal of Business venturing*. ۱۹۹۸, vol. ۱۳, (۵): ۳۷۱-۳۹۴.

Hosni, R. (2012). Investigating the impact of technical and vocational training on the employment rate of released prisoners in Kurdistan. Organization of prisons and security and educational measures of the country. Office of Education and Research. (In Persian)

Jafari Harandi, R. (۲۰۱۳). Examining the efficiency of graduates of technical and vocational schools in Yazd province. Collection of articles on technical and vocational education and employment, volume five, chapter one, needs assessment, evaluation and supervision of technical and vocational education. pp. ۲۲۵-۲۴۲. (In Persian)

Jones, E. (۲۰۱۹). Supporting prisoner rehabilitation through vocational skills training and work in prisons. Commission on Crime Prevention and Criminal Justice. The Hague International Model United Nations.

Maina, P. W. & Mugambi, M. M. (۲۰۱۹). Factors influencing implementation of inmates' vocational training projects in Kenya Prisons Service in eastern region: A survey of prisons in eastern region. International Academic Journal of Information Sciences and Project Management, ۳ (3): ۲۱۰-۲۳۴.

Mansouri, A. (۲۰۱۷). The role of employment and vocational training in reducing violent behavior and economic stability of prisoners. May 19, 2017. National Conference on Social and Psychological Injuries, Firozabad, Islamic Azad University, Firozabad Branch, Firozabad Welfare Department. (In Persian)

Mohammad Rezaei Nodeh, A., Khosh Fekar, G., Sargazi, H., Watani, A., Nazari, S., Malek Hosseini, M., & Mahdavi, R. (۲۰۱۳). Investigating the impact of technical and vocational training on the employment rate of released prisoners in Golestan province (Gorgan and Gonbad prisons). Organization of prisons and security and training measures of the country. General Directorate of Prisons of Golestan Province. (In Persian)

Mohammadzadeh, P. (۲۰۱۷). Determining the reasons for the return of prisoners. Scientific Research Quarterly, Guidance and Rehabilitation, (4): ۵۷-۶۲. Organization of prisons and protective and educational measures. Education and research office. (In Persian)

Mousavi, M., Sarwar, R., Kabiri, A., & Ismailzadeh, K. (2013). The effect of employment loans on preventing recidivism and returning to prison: a case study of West Azerbaijan province. Research paper on police geography. Second year, (6): ۵۷-۹۰. (In Persian)

Muhlhausenm, B. & Hurwitz, J. (2019). First Step Act: Best Practices for Academic and Vocational Education for Offenders. National Institute of Justice.

Nally, J.N., Lock Wood, S., Ho, T., & Knutson (۲۰۱۴). Post-release recidivism and employment among different types of resale Offenders: A ۵-years follow-Up study in the united Stated. International Journal of criminal Justice Sciences, : (۹) ۱۶-۳۴.